

Далиборка С. Пурић¹
Универзитет у Крагујевцу
Училишњски факултет у Ужицу

Љиљана С. Костић
Универзитет у Крагујевцу
Училишњски факултет у Ужицу

ВРЕДНОВАЊЕ ПИСАНИХ САСТАВА У ФУНКЦИЈИ УНАПРЕЂИВАЊА КУЛТУРЕ ЈЕЗИЧКОГ ИЗРАЖАВАЊА УЧЕНИКА

Успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације крајњи је циљ културе језичког изражавања, базичне вештине целокупног образовања и једног од темељних вредносних чинилаца опште културе. Развијање и неговање језичке културе у домену писаног изражавања представља важан задатак наставе, који се, између осталог остварује и вредновањем ученичких писаних састава. Аутори у овом раду пореде ставове учитеља (N=273) и ученика (N=257) (а) о значају вредновања садржинских, правописних, граматичких, стилских и естетских категорија за унапређивање културе изражавања; (б) о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе ученика. Резултати истраживања показују да је вредновање писаних састава, према мишљењу учитеља, најзначајније за *унапређивање стилских вредности*, док ученици сматрају да је *усвајање и проширивање знања о граматичкој функцији вредновања писаних састава која у највећој мери доприноси развијању језичког израза*. Учители и ученици слажу се у процени да већи значај за унапређивање културе изражавања има указивање на пропусте него на вредности у ученичким писаним саставима. За стицање знања о језику, али и способности активирања тог знања у комуникацијском чину, усменом или писаном, највећа одговорност је на школи, односно учитељу као кључном чиниоцу систематског и континуираног развијања и неговања језичке културе. Значајна пажња у настави посвећује се оспособљавању ученика за савлађивање употребних функција језика и развијање способности коришћења његових изражајних могућности, што резултира највишим нивоом квалитета знања, али се пренебрегава значај афирмативног вредновања елемената писаног састава, који делује мотивишуће на ученика.

Кључне речи: култура језичког изражавања, писани састав, вредновање, учитељ, ученик млађег школског узраста.

1 daliborka.puric@gmail.com

УВОД

Оспособљавање ученика за правилну усмену и писану комуникацију стандардним језиком, као један од задатака наставе српског језика, остварује се и у оквиру предметног подручја културе језичког изражавања. Стандардни језик као нормирани језички облик који у одређеној културно-друштвеној заједници има функцију општег инструмента различитих видова језичке комуникације (Šipka 2008) одликује се „богатством и степеном развоја лексике, прецизношћу семантике и сложеностима синтаксе, има културну и едукативну функцију које се заснивају на ортографији и граматичности” (Stevanović i dr. 2009: 148). Функционални приступ питањима правилности и функционалности у циљу успостављања квалитетне и сврсисходне комуникације у домену је културе језичког изражавања.

Језичка култура или култура језичког изражавања одређује се као дисциплина која омогућује појединцу да своје мисли изрази јасно, прецизно, сврсисходно, изражајно, придржавајући се принципа стандарднојезичке норме, односно да при било ком облику формалне или неформалне комуникације постигне највиши ниво језичке компетенције. У најширем смислу, култура језичког изражавања изједначава се са писменостима, односно способностима читања и писања, владања стандарднојезичком нормом и владања у говору стилским регистром стандардног језика (Šipka 2008: 93–94). Обухвата познавање граматичких правила и лексичке норме (Stanojčić i dr. 1989: 393), односно неговање језика усаглашавањем сопственог израза са одредбама норме (Simić 1983: 77). Језичка компетенција поред знања о језику подразумева и способност/вештину за употребу знања, односно комуникативну компетенцију (Nikolić 2013: 180). У том смислу, „критериј системности као основни потребно је комбиновати још и с критеријем сврсисходности (који подразумева комуникативностилску вредност системске језичке чињенице). Тако би се метод нормативности, ван ортографске норме [...] могао темељити на комбинацији критерија системности и критерија сврсисходности. Први уважава језичке, а други комуникативне и стилистичке законитости” (Ковачевић 1996: 127). Језичка култура заправо представља базичну вештину за целокупно образовање чијим савлађивањем се код ученика изграђује комуникативна способност диференцираног служења различитим функционалним стилима и прављење одговарајућих избора у разноврсним комуникативним ситуацијама (Stevanović 2013: 30).

ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ

Језичке компетенције као важно средство социјализације и подстицања психичког развоја у целини развијају се примањем постојећих језичких образаца којима се служе социјални узорци. Настава у том процесу има значајну улогу, коју остварује непрекидним повезивањем прописаних наставних садржаја са социјалним и језичким окружењем уче-

ника, у циљу развијања свести о потреби неговања и заштите стандардног језика (Ковачевић Микић 2012: 64).

Настава културе језичког изражавања одвија се у оквиру следећих подручја: (а) практично усвајање и богаћење језика помоћу одговарајућих језичких вежби, у циљу развијања језичког сензибилитета и исказне моћи ученика; (б) савлађивање и примена *ортографске нормe*, уз посебан нагласак на стилској улози правописних захтева; (в) запажање и коришћење изражајне моћи језика помоћу *стилских* вежби, чији је циљ јасност, сликовитост, емоционалност и сажетост казивања, али и проналажење оригиналних и адекватних израза за артикулацију личних утисака, доживљаја и сазнања; (г) обучавање ученика за самостално *писање целиовићких текстов* различитих облика и врста (Nikolić 1983: 5–7).

Остваривање задатака наставе језичке културе у домену писаног изражавања ученика, што представља предмет нашег интересовања у овом раду, изнова актуелизује квалитет језичког израза ученика и проблем вредновања писаних састава,² нарочито у функцији развоја писмености и културе језичког изражавања. Писани састави као најсинтетичнији облик деловања у развијању културе писаног изражавања (Stevanović 2013: 34) могу недвосмислено указати на поједине ефекте овог предметног подручја. Све остале врсте вежбања су у служби писања састава, који се сматрају „репрезентима ученичке писмености и педагошким документом о ученику” (Ilić 2006: 616).

Сведоци смо кризе коју преживљава култура језичког изражавања у најширем смислу, како у школском, тако и у ваншколском контексту (Purić, Војовић 2016: 254–266). Истраживања показују незадовољавајући ниво квалитета језичке културе ученика (Stevanović 2013: 25), али и незадовољавајући ниво наставе језичке културе (Janjić 2008), у којој се мало пажње посвећује задацима који се односе на упознавање ученика са стандарднојезичком нормом и оспособљавање да свој језик, говор и писано изражавање доведу до јасног и коректног израза (Jovanović 2001: 270). Развијање језичких компетенција ученика, успех и напредовање у писаном изражавању требало би да буде исход, између осталог, и трајног процеса вредновања ученичког писаног израза. Сврха вредновања у овом домену може се повезати са селекцијом за наставак школовања, мотивацијом, усмеравањем учења, корекцијом грешака и евалуацијом наставе и учења (Matijević 2004).

Методичари различито одређују предмет вредновања ученичких писаних задатака. Темељно, систематично и континуирано вредновање за циљ има унапређивање квалитета у садржинском, језичком, стилском и/или правописном погледу. Инструктивна делатност учитеља приликом вредновања писаних састава заснива се на следећим поступцима: „отклањање погрешака, обележавање грешака, подсећање на језичку и правописну норму, упућивање на предмет и врсту допунског рада, ко-

2 Иако се у наставној пракси и методичкој литератури говори о прегледању, исправљању и оцењивању, термин *вредновање* значењски обухвата све поменуте изразе.

ментарисање поступака и вредности” (Nikolić 1992: 678, 680). Прегледање, исправљање и вредновање писаних састава може се посматрати са: (а) језичког аспекта, који се односи на познавање језичке норме и обухвата правописне, граматичке (морфолошке, синтаксичке, творбене), лексичке и стилистичке категорије, и (б) нејезичког аспекта, који се састоји од садржинских, композиционих, интерпретативних и логичких категорија (Nosić 2012: 96–97). Вредновањем треба посматрати и обухватити „важније елементе писаног комуницирања: садржајност, стилске особености, језичке појединости, естетски изглед” (Vučković 1993: 182).

Интересовало нас је како учитељи и ученици вреднују садржајност, стилске особености, правописне, граматичке појединости и естетски изглед писаних састава у функцији унапређивања културе језичког изражавања. Поред тога, испитивали смо колико значаја за развијање компетенција ученика у домену језичке културе учитељи и ученици придају афирмативним и негативним судовима изнетим приликом вредновања писаних састава. Поређење ставова учитеља и ученика може допринети усклађивању потреба и интересовања учесника у наставној комуникацији, померању фокуса наставе са наставних садржаја на ученика, повећавању мотивације за учење и, у крајњем, унапређивању ефикасности наставног процеса.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У циљу испитивања значаја вредновања писаног изражавања за развијање језичке културе ученика млађег школског узраста, истраживачки задаци односили су се на поређење ставова учитеља и ученика (а) о значају вредновања садржинских, правописних, граматичких, стилских и естетских категорија за унапређивање културе изражавања; (б) о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе ученика.

Истраживање је засновано на примени дескриптивне *методе*, а обављено је анкетирањем. Анкетним упитником затвореног типа испитиван је значај: *побољшања садржаја; усвајања и проширивања знања о правопису; усвајања и проширивања знања о граматички; унапређивања стилских вредности; унапређивања естетског изгледа* као функција вредновања писаних састава за унапређивање језичке културе. Истраживање је било анонимно, како би се избегло давање пожељних одговора.

Узорак учитеља (N = 273) одабран је из популације запослених школске 2014/2015. године у основним школама у Републици Србији, а узорак ученика (N = 257) из популације оних који су школске 2014/2015. године похађали четврти разред основне школе. Узорак је одабран случајним избором из 25 основних школа из *Града Београда* и 7 управних округа (*Злајборски, Моравички, Рашки, Колубарски, Шумадијски, Мачвански и Пчињски*).

Независне варијабле су: (а) године радног искуства (до 10, од 11 до 20, од 21 до 30 и више од 30) и стручна спрема учитеља (виша и висока); (б) пол (дечади и девојчице), општи успех (одличан, врло добар, добар,

довољан и недовољан) и оцена из српског језика ученика (одличан (5), врло добар (4), добар (3), довољан (2) и недовољан (1)).

Добијени подаци обрађени су у статистичком пакету IBM SPSS Statistics 20. Од мера дескриптивне статистике коришћене су фреквенције, аритметичка средина и стандардна девијација. Од анализа које омогућују статистичко закључивање коришћен је F тест и хи квадрат тест.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

1. Вредновање писаних састава у функцији унапређивања језичке културе ученика

Полазећи од чињенице да су активности учитеља и ученика у процесу праћења, подстицања и унапређивања ученичке писмености у настави и посредством наставе комплементарне и међусобно условљене, поредили смо њихове ставове о доприносу вредновања писаних састава унапређивању квалитета језичке културе ученика. Од учитеља и ученика тражено је да поређају понуђене функције вредновања писаних састава по значају за развијање језичких компетенција ученика у домену културе изражавања.

Добијени резултати показују да је вредновање писаних састава, по мишљењу учитеља, најзначајније за *унапређивање стилских вредности* (ранг I) и *усвајање и проширивање знања о граматици* (ранг II), затим важно је за *унапређивање естетског изгледа* (ранг III), као и за *усвајање и проширивање знања о правопису* (ранг IV) (Табела 1). Учитељи су најниже рангирали *побољшање садржаја* (ранг V) као фактор вредновања у функцији унапређивања културе изражавања ученика.

Вредновање ученичких писаних састава, као и писање, отвара бројне могућности за инвентивну и стваралачку примену језика. Пошто „нема ничега у језику што у посебним околностима не би имало и одговарајућу стилогеност” (Nikolić 1983: 7), и имајући у виду да све језичке вежбе могу прећи у стилске, ако се уместо значења, функције и облика језичких јединица посматрају њихове стилске вредности (Plić 2006: 559), не изненађује значај који учитељи придају оспособљавању ученика у примењивању изражајне моћи језика, у овом случају вредновањем писаних састава.

Табела 1: Значај функција вредновања писаног састава за унапређивање културе језичког изражавања ученика по мишљењу учитеља

Функције вредновања	1.	2.	3.	4.	5.	М	SD	Скална вредност	Ранг
Правопис	79 28,9%	29 10,6%	45 16,5%	57 20,9%	63 23,1%	2,985	1,55	3,01	IV
Грамматика	47 17,2%	91 33,3%	45 16,5%	54 19,8%	36 13,2%	2,784	1,31	3,22	II

Естетски изглед	45 16,5%	57 20,9%	78 28,6%	54 19,8%	39 14,3%	2,945	1,28	3,05	III
Стил	71 26,0%	51 18,7%	65 23,8%	61 22,3%	25 9,2%	2,699	1,32	3,30	I
Садржај	31 11,4%	45 16,5	40 14,7%	47 17,2%	110 40,3%	3,586	1,44	2,41	V

Анализа статистичке значајности добијених резултата у зависности од независних варијабла које се односе на учитеља показује велику уједначеност ставова учитеља различите стручне спреме о значају појединих функција вредновања писаног састава за унапређивање културе језичког изражавања ученика (Табела 2). Статистички значајно разликују се ставови учитеља различитог радног искуства о значају функција вредновања које се односе на стилски, правописни, граматички и садржајни аспект писаних састава за унапређивање језичке културе ученика.

Табела 2: Статистичка значајност ставова учитеља о значају функција вредновања писаног састава за унапређивање културе језичког изражавања ученика

Функције вредновања	Радно искуство	Стручна спрема
Правопис	$F(3, 269) = 3,767$ $p = 0,005$	$F(1, 271) = 2,334$ $p = 0,128$
Граматика	$F(3, 269) = 2,831$ $p = 0,005$	$F(1, 271) = 2,111$ $p = 0,147$
Естетски изглед	$F(3, 269) = 0,235$ $p = 0,872$	$F(1, 271) = 0,003$ $p = 0,957$
Стил	$F(3, 269) = 6,681$ $p = 0,001$	$F(1, 271) = 1,974$ $p = 0,161$
Садржај	$F(3, 269) = 2,926$ $p = 0,005$	$F(1, 271) = 1,012$ $p = 0,315$

Најискуснији учитељи, односно они који у настави раде више од 30 година највећи значај за унапређивање културе изражавања ученика приписују усвајању ортографске норме, док учитељи који имају између 21 и 30 година радног искуства највећи значај придају усвајању и проширивању граматичких знања. Учитељи који имају више од 20 година радног искуства мишљења су да указивање на естетски изглед и садржински аспект ученичких писаних састава више доприноси унапређивању њихове језичке културе, за разлику од учитеља који у настави раде мање од 20 година.

Према мишљењу ученика, вредновање писаних састава најзначајније је за усвајање и проширивање знања о граматици (ранг I), затим за унапређивање естетског изгледа (ранг II) (Табела 3), док ове функције вредновања учитељи смештају на друго, односно треће место по важности. Усвајање и проширивање знања о правопису, према мишљењу ученика и учитеља, заузима треће место (ранг III) у хијерархији по доприносу унапређивању културе језичког изражавања. За разлику од учитеља, који сматрају да вредновање писаних састава у највећој мери доприноси унапређивању

стилских вредности, ову функцију вредновања ученици стављају тек на четврто место по важности (ранг IV). Ученици и учитељи слажу се у процени значаја побољшања садржаја (ранг V) као елемента вредновања писаних састава у функцији унапређивања језичке културе ученика.

Док је за учитеље најзначајнији аспект вредновања писаних састава у функцији унапређивања културе језичког изражавања оспособљавање ученика за савлађивање употребних функција језика и развијање способности да се успешно користе његове изражајне могућности, ученици у овом контексту највише вреднују језичку норму и естетски изглед. Ставови ученика представљају одраз актуелног, а ставови учитеља су одраз жељеног, односно онога чему се тежи, и само наизглед су неусаглашени. У периоду од завршетка процеса учења читања и писања до завршетка основне школе граматичка и правописна норма се најинтензивније усваја. На овај аспект језичке културе односи се велики број задатака наставе, а и резултати истраживања показују да се правописно, а самим тим и језичко знање ученика завршава са основном школом (Vrborić 2004). Са друге стране, учитељ као „кључни чинилац систематског, континуираног и плански осмишљеног рада на развијању смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писано изражавање” (Purić 2014: 397) више пажње посвећује стилу, који је за ученике млађег школског узраста у „зони наредног развитка”, према теорији Л. С. Виготског.

Табела 3: Значај функција вредновања писаног састава за унапређивање културе језичког изражавања по мишљењу ученика

Функције вредновања	1.	2.	3.	4.	5.	М	SD	Скална вредност	Ранг
Правопис	86 33,5%	23 8,9%	54 21,0%	50 19,5%	44 17,1%	2,778	1,51	3,22	III
Граматика	53 20,6%	88 34,2%	75 29,2%	24 9,3%	17 6,6%	2,471	1,12	3,53	I
Естетски изглед	67 26,1%	57 22,2%	87 33,9%	27 10,5%	19 7,4%	2,510	1,20	3,49	II
Стил	26 10,1%	59 23,0%	19 7,4%	99 38,5%	54 21,0%	3,373	1,31	2,63	IV
Садржај	25 9,7%	30 11,7%	22 8,6%	57 22,2%	123 47,9%	3,868	1,38	2,13	V

Ставови дечака и девојчица о значају појединих функција вредновања писаног састава статистички се не разликују (Табела 4). Анализа показује значајну неуједначеност ставова ученика различитог школског успеха и различитог успеха из српског језика при одређивању појединих функција вредновања писаног састава по важности за развијање језичке културе.

Табела 4: Статистичка значајност састава ученика о значају функција вредновања писаног састава за унапређивање културе језичког изражавања

Функције вредновања	Пол	Општи успех	Оцена из српског језика
Правопис	F (1, 255) = 0,909 p = 0,341	F (4, 252) = 0,263 p = 0,901	F (3, 253) = 0,763 p = 0,515
Граматика	F (1, 255) = 0,239 p = 0,626	F (4, 252) = 7,208 p = 0,001	F (3, 253) = 4,019 p = 0,001
Естетски изглед	F (1, 255) = 0,733 p = 0,393	F (4, 252) = 10,886 p = 0,001	F (3, 253) = 13,297 p = 0,001
Стил	F (1, 255) = 0,402 p = 0,527	F (4, 252) = 7,911 p = 0,001	F (3, 253) = 11,745 p = 0,001
Садржај	F (1, 255) = 0,257 p = 0,613	F (4, 252) = 4,179 p = 0,001	F (3, 253) = 1,343 p = 0,261

Ученици који су остварили добар и довољан општи успех највећи допринос унапређивању њихове културе изражавања приписују усвајању и проширивању знања о граматичким и стилским категоријама при вредновању писаних састава. Вредновање естетског изгледа писаних састава има највећи значај за унапређивање културе изражавања, према мишљењу најслабијих – недовољних и најбољих – одличних ученика. Недовољни и врло добри ученици високо вреднују и садржај писаних састава као фактор који унапређује њихову језичку културу.

Ученици који из српског језика имају оцену врло добар (4) највећи значај за унапређивање културе изражавања приписују усвајању и проширивању граматичких знања као функцији вредновања писаних састава, док ученици који имају оцену добар (3) из овог наставног предмета сматрају да је за унапређивање језичке културе најзначајније знање о стилским категоријама које стичу при вредновању писаних састава. Да је естетски изглед у писању састава оно што највише доприноси унапређивању културе изражавања, сматрају ученици који из српског језика имају оцену одличан (5) и довољан (2).

2. Врста вредносних судова у функцији унапређивања културе изражавања

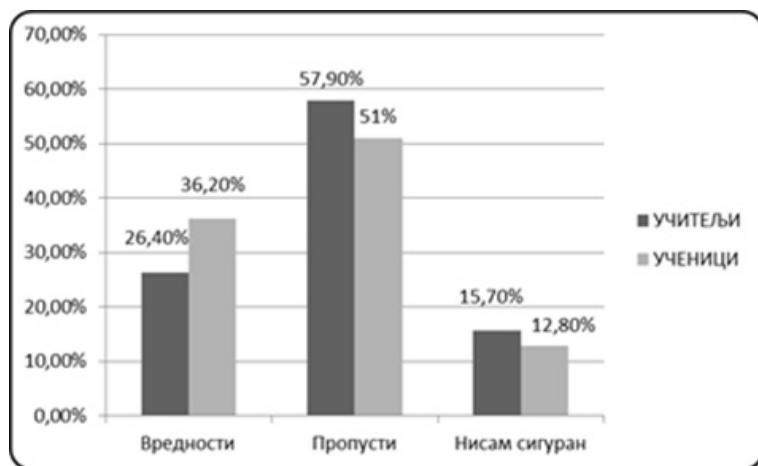
Најпродуктивнија делатност у настави писмености је „рад ученика на усавршавању свога текста” (Nikolić 1992: 678), а указивање на вредности и пропусте представља основни предуслов подстицања учениковог напретка у писаном изражавању. Према резултатима истраживања, учитељи и ученици сматрају да већи значај за унапређивање културе изражавања има указивање на пропусте него на вредности у ученичким писаним саставима (Графикон 1). То је разумљиво у образовној култури у којој ученик врло рано научи да се „на грешкама најбоље учи”. Овакав приступ може бити применљивији за остваривање задатака наставе

који се односе на усвајање и примену језичке норме, у односу на задатке који се односе на успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове употребе, као и развијање језичког сензибилитета и изражајних могућности ученика (*Pravilnik o nastavnom programu* 2006). Указивањем на посебне вредности у писаном саставу „афирмишу се учеников труд и умење, а то често има јачу подстрекачку снагу од навођења самих слабости” (Nikolić 1992: 684).

Истицање афирмативних вредносних судова ученику омогућује сагледавање законитости у стицању добре писмености и проверавање способности њиховог остваривања у свом изразу, односно уочавања и образлагања у туђем (Vučković 1993: 181). Према резултатима истраживања, ученици више вреднују афирмативне судове од учитеља, јер похвалним исказима „наставник показује да му није стало само ‘да лови грешке’ у задацима, што ученици прихватају као објективно и једино исправно поступање” (Nikolić 1992: 684).

Графикон 1: Ставови учитеља и ученика о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе

Испитивали смо утицај радног искуства и стручне спреме учитеља као независних варијабла на њихове ставове о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе ученика. Највећи проценат учитеља који у настави раде од 11 до 20 година мишљења су да истицање пропуста у писаним саставима највише доприноси развијању језичке културе, док се највећи проценат оних који имају од 21 до 30 година искуства опредељује за истицање добрих страна као фактор вредновања писаних састава у функцији унапређивања ученичког језичког израза (Табела 5). Резултати статистичке анализе ($\chi^2 = 4,177$; $df = 6$; $C = 0,653$) показују да не постоје значајне разлике у ставовима учитеља различитог искуства у настави о утицају указивања на вредности и пропусте у писаним саставима на унапређивање културе језичког изражавања.

Табела 5: Ставови учитеља различитог радног искуства о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе ученика

Радно искуство	Вредности	Пропусти	Нисам сигуран	Укупно
0–10	16 28,1%	32 56,1%	9 15,8%	57 100%
11–20	20 20,8%	60 62,5%	16 16,7%	96 100%
21–30	28 31,8%	49 55,7%	11 12,5%	88 100%
Више од 30	8 25,0%	17 53,1%	7 21,9%	32 100%
Укупно	72 26,4%	158 57,9%	43 15,7%	273 100%

$$\chi^2 = 4,177 \quad df = 6 \quad C = 0,653$$

Интересантно је да скоро четвртина анкетираних учитеља који немају академско образовање (10 или 22,7%) исказује несигурност у ставу о утицају врсте вредносних судова на унапређивање културе изражавања (Табела 6). Статистичка анализа ($\chi^2 = 1,986$; $df = 2$; $C = 0,371$) показује да не постоје значајне разлике у ставовима учитеља различите стручне спреме о важности указивања на добре и лоше стране ученичких писаних састава у функцији развијања језичке културе.

Табела 6: Ставови учитеља различите стручне спреме о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе ученика

Стручна спрема	Вредности	Пропусти	Нисам сигуран	Укупно
Виша	10 22,7%	24 54,5%	10 22,7%	44 100%
Висока	62 27,1%	134 58,5%	33 14,4%	229 100%
Укупно	72 26,4%	158 57,9%	43 15,7%	273 100%

$$\chi^2 = 1,986 \quad df = 2 \quad C = 0,371$$

Од независних варијабли које се односе на ученика посматрали смо пол, општи успех и оцену из српског језика. Нешто већи проценат девојчица (71 или 53,4%) важнијим сматра указивање на пропусте, а нешто већи проценат дечака (48 или 38,3%) истиче значај похвалних исказа приликом вредновања писаних састава (Табела 7). Разлика у ставовима дечака и девојчица о овом проблему није статистички значајна ($\chi^2 = 0,736$; $df = 2$; $C = 0,692$).

Табела 7: Ставови девојчица и дечака о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе

Пол	Вредности	Пропусти	Нисам сигуран	Укупно
-----	-----------	----------	---------------	--------

Девојчице	45 33,8%	71 53,4%	17 12,8%	133 100%
Дечаци	48 38,3%	60 48,4%	16 12,9%	124 100%
Укупно	93 36,2%	131 51,0%	33 12,8%	257 100%

$$\chi^2 = 0,736 \quad df = 2 \quad C = 0,692$$

Ученици који су остварили врло добар општи успех нарочито истичу значај афирмативних судова при вредновању писаних састава у функцији унапређивања језичке културе. С друге стране, недовољни и одлични ученици указивање на пропусте приликом вредновања писаних састава сматрају најзначајнијим фактором за подстицање културе језичког изражавања ученика.

Табела 8: *Ставови ученика различитог школског успеха о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе*

Школски успех	Вредности	Пропусти	Нисам сигуран	Укупно
Одличан	28 24,1%	72 62,1%	16 13,8%	116 100%
Врло добар	48 60,8%	23 29,1%	8 10,1%	79 100%
Добар	13 31,7%	24 58,5%	4 9,8%	41 100%
Довољан	3 25,0%	5 41,7%	4 33,3%	12 100%
Недовољан	1 11,1%	7 77,8%	1 11,1%	9 100%
Укупно	93 36,2%	131 51,0%	33 12,8%	257 100%

$$\chi^2 = 36,967 \quad df = 8 \quad C = 0,001$$

Уочене разлике у ставовима ученика различитог општег успеха о значају врсте вредносних судова за унапређивање језичке културе статистички су значајне ($\chi^2 = 36,967$; $df = 8$; $C = 0,001$). Методичке импликације добијених резултата могле би се односити на упућивање учитеља да више пажње посвећују добрим примерима у писаним саставима, у циљу подстицања радног самопоуздања ученика и бодрења за развијање слабијих аспеката језичке културе (Nikolić 1992: 684).

Табела 9: *Ставови ученика различите оцене из српског језика о утицају врсте вредносних судова на унапређивање језичке културе*

Оцена	Вредности	Пропусти	Нисам сигуран	Укупно
Одличан (5)	33 37,1%	43 48,3%	13 14,6%	89 100%
Врло добар (4)	39 40,2%	50 51,5%	8 8,2%	97 100%

Добар (3)	18 37,5%	22 45,8%	8 16,7%	48 100%
Довољан (2)	3 13,0%	16 69,6%	4 17,4%	23 100%
Укупно	93 36,2%	131 51,0%	33 12,8%	257 100%

$$\chi^2 = 8,564 \quad df = 6 \quad C = 0,201$$

Када су у питању ставови ученика који имају различите оцене из српског језика, указивање на пропусте приликом вредновања писаних састава најважнијим за унапређивање језичке културе сматра највећи проценат ученика са оценом довољан (2) (16 или 69,6%), док је највећи проценат ученика са оценом врло добар (4) (39 или 40,2%) мишљења да указивање на вредности писаних састава у највећој мери доприноси развијању језичке културе. Ове разлике нису статистички значајне ($\chi^2 = 8,564$; $df = 6$; $C = 0,201$), што имплицира да се ставови ученика са различитим оценама из српског језика о важности врсте вредносних судова за унапређивање културе језичког изражавања не разликују значајно.

ЗАКЉУЧАК

За разлику од прошлости у којој је доминирала усмена комуникација, савремено доба, посебно развој информационих технологија, даје на значају писаној комуникацији (Milatović 2007: 7), због чега је неопходно развити способност прецизног и јасног изражавања писаним језиком. Успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације, као крајњи циљ културе језичког изражавања представља важан задатак наставе, који се, између осталог, остварује и вредновањем писаних састава. Резултати истраживања показују да је према мишљењу учитеља најзначајнији стилски, а према мишљењу ученика језички аспект вредновања писаних састава у функцији унапређивања културе изражавања. При том, учитељи и ученици се слажу да негативни вредносни судови имају већи значај од афирмативних за унапређивање језичке културе.

Основна улога учитеља као значајног чиниоца наставе је да код ученика развија кључне компетенције које их оспособљавају за живот и рад и на тај начин им пружа основу за даље учење (*Standardi kompetencija za profesiji nastavnika* 2011). Вредновањем писаних састава учитељи посебну пажњу посвећују оспособљавању ученика за савлађивање употребних функција језика и развијање способности да се успешно користе његове изражајне могућности, чиме доприносе систематском и трајном оспособљавању за садржајно и функционално писано језичко споразумевање. Са друге стране, пренебрегавају чињеницу да је афирмативно вредновање елемената ученичких писаних састава методичка обавеза учитеља у циљу превазилажења формализма у настави, али и значајан мотивациони фактор који доприноси унапређивању квалитета писаног језичког изражавања.

ЛИТЕРАТУРА

- Brborić 2004: V. Brborić, *Pravopis srpskoga jezika u nastavnoj praksi*, Čigoja štampa, Beograd.
- Buljubašić-Kuzmanović, Kretić Majer 2008: V. Buljubašić-Kuzmanović, J. Kretić Majer, „Vrednovanje i samovrednovanje u funkciji istraživanja i unapređivanja kvalitete škole”, *Pedagogijska istraživanja*, 5(2), Zagreb, 139–151.
- Dragičević 2006: R. Dragičević, „Kultura izražavanja u nastavi srpskog jezika”, *Inovacije u nastavi*, XIX, 1, Učiteljski fakultet, Beograd, 29–35.
- Ilić 2006: P. Ilić, *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi*, Zmaj, Novi Sad.
- Janjić 2008: M. Janjić, *Savremena nastava govorne kulture u osnovnoj školi*, Zmaj, Novi Sad.
- Jovanović 2011: J. Jovanović, „Osnovni elementi obrade novog gradiva iz gramatike u teoriji i studentskoj praksi”, u: *Zbornik Filološkog fakulteta Univerziteta u Prištini*, 11, Filološki fakultet, Kosovska Mitrovica, 269–278.
- Kovačević 1996: M. Kovačević, *Suštastveno i mimogredno u lingvistici*, Unireks, Nikšić.
- Kovačević Mikić 2012: D. Kovačević Mikić, „Razvijanje jezičkih kompetencija nastavnika i učenika i unapređivanje nastave srpskog jezika (oblast: usmeno izražavanje)”, u: *Obrazovanje i savremeni univerzitet*, Filozofski fakultet, Niš, 58–72.
- Matijević 2004: M. Matijević, *Ocjenjivanje u osnovnoj školi*, Tipex, Zagreb.
- Milatović 2007: V. Milatović, *Usmeno i pismeno izražavanje*, Računarski fakultet, CET, Beograd.
- Nikolić 1983: M. Nikolić, *Nastava pismenosti*, Naučna knjiga, Beograd.
- Nikolić 1992: M. Nikolić, *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Nikolić 2013: M. Nikolić, „Metodički pristup naučnom funkcionalnom stilu u srednjoškolskoj nastavi srpskog jezika”, *Lipar*, 51, Kragujevac, 179–189.
- Nosić, 2012: V. Nosić, „Ispravljanje i ocjenjivanje, ispravak školske zadaće”, *Napredak*, 153(1), Zagreb, 95–105.
- Pravilnik o nastavnom programu* 2006: *Pravilnik o nastavnom programu za četvrti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*, „Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, 3/2006.
- Purić 2014: D. Purić, „Nastava i kultura jezičkog izražavanja učenika”, u: *Nastava i učenje – savremeni pristupi i perspektive*, Učiteljski fakultet, Užice, 389–398.
- Purić, Bojović 2016: D. Purić, Ž. Bojović, „Developing the Culture of Linguistic Expression of the Pupils Inside and Outside the School Context”, u: *Zbornik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Prištini*, XLVI(3), Kosovska Mitrovica, 254–266.
- Simić 1983: R. Simić, „Književnojezička norma i jezička kultura”, u: *Aktuelna pitanja naše jezičke kulture*, Prosvetni pregled, Beograd, 77–80.
- Standardi kompetencija za profesiju nastavnika* 2011: *Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja*, Beograd. <<http://www.nps.gov.rs>> standardi-nastavnika_cir. 05.08.2016.

- Stanojčić i dr. 1989: Ž. Stanojčić, Lj. Popović, S. Micić, *Savremeni srpskohrvatski jezik i kultura izražavanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.
- Stevanović 2013: J. Stevanović, *Normativno-stilistički aspekti kulture izražavanja srednjoškolaca*, doktorska disertacija, Filum, Kragujevac.
- Stevanović i dr. 2009: J. Stevanović, S. Maksić, L. Tenjović, „O pismenom izražavanju učenika osnovne škole”, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 41(1), Beograd, 147–164.
- Šipka 2008: M. Šipka, *Kultura govora*, Prometej, Novi Sad.
- Tanasić 1998: S. Tanasić, „Nastava gramatike i govorna kultura”, u: *Jezik i kultura govora u obrazovanju*, Institut za pedagoška istraživanja i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 297–304.
- Vučković 1993: M. Vučković, *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Zlatic, Đorđević 2014: M. Zlatic, J. Đorđević, „Problemi kulture pismenog izražavanja u osnovnoj školi”, *Sinteze*, 5, Kruševac, 85–94.

Daliborka S. Purić
Ljiljana S. Kostić

ESSAY EVALUATION IN FUNCTION OF IMPROVEMENT OF PUPILS' VERBAL EXPRESSION

Summary

Establishing meaningful communication is the ultimate goal of verbal expression, which is the basic skill of the entire education and one of the key values of general culture. Developing and nurturing a culture of expression in written form is an important task of teaching and it is realized, among other things, through evaluation of pupils' written compositions. The authors of this study compare the attitudes of teachers (N = 273) and pupils (N = 257) (a) about the importance of evaluation of content, orthography, grammar, style and aesthetic categories for developing the culture of expression; (b) about the impact of evaluation on the improvement of pupils' verbal expression. The research results show that teachers find essay evaluation most important for the advancement of stylistic features, while students believe that the purpose of essay evaluation is adoption and expansion of grammatical knowledge. Teachers and pupils agree in assessing that pointing out errors and oversights is more productive than discussing values in pupils' essays. For the acquisition of knowledge about language, as well as the ability to activate that knowledge in the act of oral or written communication, chief responsibility lies with the school, i.e. the teacher as a key factor of systematic and continuous development and nurturing of the culture of expression. Considerable attention in teaching is paid to enabling pupils to master the utility functions of language and developing the ability to use its expressive possibilities, which results in the highest level of quality of knowledge, but it also leads to neglecting the importance of affirmative evaluation of certain elements of essays, which has a motivational effect on pupils.

Keywords: culture of linguistic expression, written composition, evaluation, teacher, pupil

Примљен 3. септембар 2016. године
Прихваћен 3. децембар 2016. године